

Książki, czasopisma i biblioteki w Krakowie i Lwowie w XIX i XX wieku jako przedmiot aktualnych zainteresowań polskich i ukraińskich księgoznawców

Wola zapoznania się z cudzym stanowiskiem jest w nauce - jak wiadomo - pierwszym warunkiem wyzwolenia się od własnych przesądów i uprzedzeń, ale zarazem jest też pierwszym warunkiem prawa domagania się, by nasze stanowisko zostało zrozumiane - tak, jak do tego ma prawo stanowisko cudze. Dlatego też cenna jest współpraca - na równych prawach, równej rzetelności. Tak właśnie rozumie się i organizuje się współpracę między księgoznawcami polskimi i ukraińskimi z Krakowa i Lwowa, zapoczątkowaną przed prawie czterema laty konferencją naukową o książkach, czasopismach, bibliotekach tych miast XIX i XX wieku odbytą 3-4 listopada 1994 roku z inicjatywy Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie.

Inspiracją dla księgoznawców w tym zakresie były dwie konferencje historyków, zorganizowane przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Krakowie i Lwowski Uniwersytet im. I. Franki. Tematem ich był Lwów - miasto, społeczeństwo, kultura. Pierwsza z nich odbyła się w Krakowie w listopadzie 1992 roku. Uczestniczyli w niej polscy historycy ze środowisk: krakowskiego, katowickiego, lubelskiego i rzeszowskiego oraz ukraińscy ze Lwowa, Iwano-Frankowska i Kijowa. Wygłoszono na niej 24 referaty. Materiały będące pokłosiem tej konferencji zostały opublikowane w pierwszym tomie pracy *Lwów. Miasto - społeczeństwo - kultura* pod red. Henryka W. Żalińskiego i Kazimierza Karolczaka (Kraków 1995).

Druga konferencja odbyła się w maju 1994 roku w Katedrze Historii Ukrainy i Etnografii Uniwersytetu Lwowskiego. Wygłoszono na niej 37 referatów dotyczących dziejów od XIII do XX wieku. Wzięli w niej udział historycy, obok ukraińskich, także polscy z Krakowa, Lublina i Rzeszowa.

Notatka o konferencji ukazała się w *Studiach Historycznych*. R. 38: 1995, z. 1, s. 135-136.

Warto tu dodać, że w dniach 29.IV-1.V.1996 roku odbyła się trzecia konferencja. Poprzedziła ją broszurka *Lwów. Miasto - społeczeństwo - kultura. Streszczenie materiałów nadesłanych na konferencję*, oprac. K. Karolczak, Kraków 1996. Wygłoszono na niej 51 referatów. Obok sesji plenarnych odbywały się także tematyczne: I. - Społeczeństwo - gospodarka - polityka; II. Kultura - nauka; III. Oświata - księgozbiory - sport; IV. Zbiory muzealne i ich upowszechnienie.

Na sesji tematycznej III przedstawiono szereg referatów księgoznawczych.

Dr Edward Różycki wygłosił referat *W kręgu zainteresowań czytelnicych Ormian lwowskich. Szkic do dziejów księgozbiorów XVI-XX wieku*. Dr Olga Kołosowska z Biblioteki Narodowej m. Lwowa im. W. Stefanika mówiła o starodrukach Biblioteki Poturzyckiej Dzieduszyckich. Prof. Orest Maciuk z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie scharakteryzował zespoły archiwalne Władysława Łozińskiego i Franciszka Jaworskiego, przechowywane w tej placówce. Dr Maria Konopka z katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Krakowie przedstawiła bibliotekę Stowarzyszenia rzemieślników lwowskich „Gwiazda”.

Prof. dr hab. Jerzy Jarowiecki wygłosił referat o konspiracyjnych wydawnictwach we Lwowie 1939-1945.

Autor niniejszej relacji przedstawił wyniki badań *Księgozbiór Wiktora Baworowskiego - lwowskiego kolekcjonera i fundatora biblioteki*. W podsumowaniu stwierdził, że obok Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich powstała we Lwowie druga, bez mała nowa pod względem wartości dokumentalnej zbiorów księżnica - dzięki kolekcjonerskiej pasji i ofiarności finansowej Baworowskiego. Księgozbiór, jaki został utworzony, był różnorodny pod względem formalnym i treściowym. Obok nowszych druków zgromadzono rękopisy, stare druki, inkunabuły, dyplomy, obrazy. Sąsiadowały obok siebie dzieła literackie i naukowe. Były komplety arcydzieł literatury światowej i rodzimej. Znajdował się przebogaty dział grafiki i ilustracji. Udostępniony za życia fundatora w niewielkim stopniu, a dopiero ogółowi społeczeństwa w naszym wieku stał się źródłem inspiracji i nieocenionym materiałem dla wielu badaczy. W czasie II wojny światowej rozproszony, ale nie zniszczony, w głównej mierze przechowywany w dzisiejszym Lwowie, może nadal służyć uczonym w ich pracy. Zwłaszcza, że obecna sytuacja międzynarodowa temu wyraźnie sprzyja.

Te wszystkie wystąpienia na konferencji nt. *Lwów. Miasto - społeczeństwo - kultura*, dotyczące bibliotek i książek, dowodzą, że tematyka księgoznawcza znalazła się w centrum uwagi organizatorów. Co charakterystyczne - to, że jest ona prezentowana wspólnie przez polskich i ukraińskich uczonych. Nadaje to konferencji szczególny wymiar i tym samym podnosi jej rangę.

Problematyka książek, czasopism i bibliotek Krakowa i Lwowa jest w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Krakowie od dawna systematycznie badana. Rezultatem tego stały się liczne wystąpienia referatowe na konferencjach ogólnopolskich, organizowanych przez Katedrę. Ale nade wszystko badania te były podstawą przewodów doktorskich, także licznych książek i artykułów, których nie sposób tutaj wszystkich wymienić. Oto ważniejsze pozycje i druki zwarte w kolejności chronologicznej: *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej* Jerzego Jarowieckiego (1980), *Prasa krakowska z lat 1795-1830 jako nośnik treści literackich* Wandy Krotos (1985), *Tanie wydawnictwa literatury pięknej w Galicji i Wolnym Mieście Krakowie w I poł. XIX w.* Marii Konopki (1987), *Prasa gadzinowa Generalnego Gubernatorstwa (1939-1945)* Władysławy Wójcik (1988), *Polska prasa konspiracyjna (1939-1945) i Powstania Warszawskiego w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej* Jerzego Jarowieckiego, Ewy Wójcik (1993), *Towarzystwa Naukowe w Krakowie w latach 1845-1939* Grażyny Wrony (1994), *Literatura popularna dla ludu (na przykładzie Wydawnictwa Ludowego 1882-1920)* Józefa Szockiego (1994), *Prasa lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym. Próba bibliografii* Jerzego Jarowieckiego, Barbary Góry (1994), *Problemy kultury w prasie konspiracyjnej w latach 1939-1943* Bożeny Pietrzyk (1995), *Czasopisma krakowskie dla dzieci i młodzieży w dwudziestoleciu międzywojennym* Anny Faber-Chojnackiej (1995).

Ten dorobek naukowy, odnoszący się do problematyki książek, czasopism i bibliotek Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku, pozwolił na organizowanie konferencji naukowych jej poświęconych.

Pierwsza konferencja odbyła się 7-8 maja 1986 roku i połączona była ze zjazdem absolwentów krakowskich studiów bibliotekoznawczych, spośród których wywodzili się autorzy niektórych referatów. Poświęcona była głównie problematyce krakowskiej, a tematyka wystąpień dotyczyła trzech grup problemów. Pierwszy blok referatów obejmował dzieje bibliotek i domowych księgozbiorów pisarzy i uczonych (R. Jaskuła: *Źródła do historii książki i bibliotek w XIX wieku w archiwach krakowskich*, J. Zajac: *Od bi-*

bliotek społecznych do bibliotek publicznych w Krakowie, H. Kramarz: *Biblioteka prof. J. Szujskiego i jej rola w animowaniu życia naukowego w Nowym Sączu*, J. Jarowiecki: *Księgozbiór J.I. Kraszewskiego*). Druga grupa referatów dotyczyła produkcji książki i jej dystrybucji, edytorstwa i cenzury (M. Zięba: *Z dziejów drukarstwa i księgarstwa krakowskiego w latach 1840-1870*, M. Świerczek: *Stan drukarstwa krakowskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Produkcja poligraficzna*, M. Wigłuszowa: *Produkcja polskiej książki rolniczej w Krakowie w XIX wieku*). Jeśli chodzi o trzecią grupę referatów, mowa była w nich o prasie (S. Dziki: *Stan badań nad prasą krakowską*, W. Krotos: *Wybory literackie w pismach krakowskich z lat 1795-1830*, A. Buck: *Od „Walki” do „Czarno na białym”*. *Uwagi o prasie literackiej młodych Krakowa w latach 1945-1960*).

Ponieważ sesja naukowa odbyła się w trakcie obchodów czterdziestolecia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, przeto nie mogło zabraknąć na niej referatów okolicznościowych. Jerzy Jarowiecki mówił o kierunku rozwoju badań i kształcenia studentów w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Krakowie w latach 1973-1983, zaś W. Magiera o pracach magisterskich powstałych w Samodzielnym Zakładzie Bibliotekoznawstwa WSP w Krakowie w latach 1977-1978.

Druga konferencja odbyła się w dniach 28-29 listopada 1991 roku i była poświęcona problematyce krakowskiej i lwowskiej. Uczestniczyli w niej pracownicy naukowcy instytutów i katedr bibliotekoznawstwa i informacji naukowej z całego kraju. Ogółem wygłoszono 24 referaty i komunikaty, ponadto złożono do zbioru materiałów pięć opracowań. Dotyczyły one życia literackiego, ruchu wydawniczego, książek i czasopiśmiennictwa, bibliotek i introligatorstwa Polski południowo-wschodniej. Obok obrad plenarnych odbyły się posiedzenia dwóch sekcji: jedna poświęcona bibliotekom, książkom i wydawnictwom Krakowa i Lwowa w XIX i XX wieku, druga zaś czasopiśmiennictwu.

W opublikowanym po sesji tomie znalazły się referaty:

a) z sekcji pierwszej: R. Jaskuła: *Ruch wydawniczy w Galicji w latach 1848-1863. Problemy badawcze*, G. Wrona: *Biblioteki i księgozbiory krakowskich towarzystw naukowych w latach 1918-1939*, M. Pieczonka: *Lwowskie firmy wydawnicze w latach 1918-1939. Próba rejestracji ilościowej*;

b) w drugiej sekcji: A. Meissner: *Polskie czasopisma pedagogiczne Lwowa i Krakowa w okresie autonomii galicyjskiej w latach 1868-1918*, A. Misiowa: *Z dziejów krakowskiego czasopiśmiennictwa literackiego w latach 1832-1846*, G. Gzella: *Krakowskie i lwowskie „pisma dla ludu”*, M. Konopka:

„Mrówka” lwowska 1869-1871 Adama Dominika Bartoszewicza, Z. Sokół: *Kobiece czasopisma Krakowa i Lwowa w XIX w.*, A. Herbowski: *Wartości wychowawcze lwowskich czasopism dla dzieci i młodzieży*, M. Jazowska-Gumulska: *Treści folklorystyczne w czasopismach dla dzieci i młodzieży w wieku XIX*, E. Skorupka: *Na ławie oskarżonych. Konfiskaty prasowe Krakowa w drugiej połowie XIX w.*, H. Kramarz: *Prasa lwowska w czasie I wojny światowej jako przedmiot obserwacji policyjnych*, J. Konieczny: *Współpraca Witolda Noskowskiego z periodykami na terenie Lwowa i Krakowa* i K. Woźniakowski: *Namiastka zawodowego życia organizowanego pisarzy polskich w Generalnej Guberni 1939-1945*.

Pokłosiem trzeciej konferencji naukowej o książkach, czasopismach i bibliotekach Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku, która odbyła się jak wspomniano na wstępie niniejszej informacji, 3-4 listopada 1994 roku, jest publikacja zawierająca wszystkie wystąpienia referentów. Wzięli w niej udział przedstawiciele różnych ośrodków naukowych kraju, a mianowicie uniwersytetów w Krakowie, Warszawie, Wrocławiu, Lublinie, Toruniu, Katowicach, Opolu - wyższych szkół pedagogicznych Krakowa, Kielc, Bydgoszczy, a także, co należy podkreślić z naciskiem - pracownicy naukowcy Lwowa.

Goście ukraińscy zaprezentowali ciekawe referaty będące wynikiem ich badań. I tak doc. Orest Maciuk mówił o zasobach Biblioteki Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie. Stwierdził, że zawiera ono najbogatszy zbiór dokumentów odzwierciedlających wielowiekową historię Ukrainy Zachodniej: *Dawne pergaminy (najstarszy z 1176 r.) i ponad milion tomów opowiadają o życiu narodu, twórczości, kulturze, stosunkach z sąsiadami, o walce socjalnej i narodowościowej. Niedawno archiwum uzupełniono dyplomami na korze brzozej z początku XII wieku (najstarszy datowany w 1110)*. Biblioteka Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie powstała z biblioteki byłego miejskiego archiwum m. Lwowa, uzupełniona książkami z likwidowanych bibliotek klasztornych, oświatowych zakładów, towarzystw i prywatnych bibliotek znanych historyków-archiwistów: K. Badeckiego, M. Korduby, W. Łozińskiego, A. Prochaski, A. Czołowskiego, później książkami z naukowych bibliotek Uniwersytetu Lwowskiego i Politechniki.

Olga Kołosowska ze Lwowa wygłosiła referat *Starodruki biblioteki Wiktora Baworowskiego*. Zaprezentowała interesującą publikację pt. *Katalog paleotipov iz fondov Lvovskoj naucznoj Biblioteki im. W. Stefanyka AN USSR*. (Kijew 1986). Zamieszczono w niej aż 261 druków z pierwszej połowy

XVI wieku, będących w posiadaniu Baworowskiego. Pochodzą z takich oficyń, jak Hieronima Wietora, Macieja Szarffenberga, Jana Hallera, Floriana Unglera. Referentka z dumą wymieniała, że w „Baworowianum” znajduje się biblia wydana przez pierwszego ukraińskiego drukarza Iwana Fedorowa w Ostrogu w 1581 roku.

Lilia Kowkiel z Państwowego Historyczno-Archeologicznego Muzeum w Grodnie przedstawiła informację o zbiorach książkowych Mniszcha-Potockich w zasobach tego muzeum.

Publikacja jako pokłosie konferencji naukowej z 1994 roku składa się z dwóch części. W pierwszej zamieszczono referaty dotyczące bibliotek i księgozbiorów oraz ruchu wydawniczego Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku. Rozpoczyna ją referat Józefa Szockiego o lwowskich księgozbiórach historycznych, głównie domowych w okresie zaborów. Udało się autorowi zebrać informacje o 143 księgozbiórach domowych. Charakterystyczny jest fakt, że ich właścicielami byli głównie inteligenci i ziemianie. Jolanta Gwoździk przedstawiła rękopisy panien benedyktynek łacińskich w zbiorach Biblioteki im. W. Stefanika we Lwowie. Jej referat dopełnia katalog rękopisów. Maria Konopka pisze o Taniej Wypożyczalni Książek Polskich Adama Dominika Bartoszewicza we Lwowie (1872-1879). Tak scharakteryzował sam Bartoszewicz krąg użytkowników tej Wypożyczalni: *Klientela moja składała się z przedmieszczan, Żydów, żołnierzy a mało bardzo z inteligencji, pomimo że miałem najlepszy wybór książek, ba najnowsze dzieła, klientela moja wprawdzie żądała innych dzieł: Borna, Dumasa, Kocha itp., ale tego nie było w moim programie.* Dorota Wilk przedstawiła informację o bibliotekach polskich we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej. Jerzy Piaskowski jest autorem pracy *Książki na tamt technologii metali wydane w Krakwie i Lwowie w latach 1766-1939*. Roman Jaskuła pisze o berlińskich nakładach Karola Forstera na rynku wydawniczym Lwowa w latach 1857-1879. Wreszcie Edward Różycki prezentuje pracę *Z dziejów biblioteki parafialnej w Drohobyczu*.

Druga część zawiera referaty o periodykach krakowskich i lwowskich. Jerzy Jarowiecki pisze o prasie lwowskiej w dobie popowstaniowej. Grażyna Wrona o krakowskich czasopismach naukowych w latach 1918-1939, Zofia Sokół o krakowskiej prasie kobiecej w latach 1918-1994, zaś Barbara Gierszewska o lwoskich i krakowskich czasopismach filmowych do 1939.

Z innych referatów o czasopismach, zamieszczonych w prezentowanej tu publikacji, trzeba wymienić Henryki Kramarz: *Miesięcznik „Sztuka” (1911-1913) w służbie kultury polskiej na kresach*, Ludwika Mroczi: *Wojenna*

„Pobudka” lwowska 1918-1919, Macieja Kawki: *Krakowskie czasopismo językoznawcze „Język Polski”* (1913-1994), Alfreda Toczka: *Stosunek „Naprzodu” do innych pism politycznych Krakowa i PPS w latach 1919-1934*, Jana Bujaka: *Jeszcze jedno nieznanne polskie czasopismo na Bukowinie*, Marka Pieczonki: *Wokół lwowskiej i krakowskiej „Chwili”* (1906-1913).

Znalazły się w tej części jeszcze takie wypowiedzi, jak: *Kalendarze lwowskie w okresie dwudziestolecia międzywojennego* Ewy Wójcik, *Udział lwowskich czasopism satyrycznych w tworzeniu mitu lwowskiego batiara* Urszuli Jakubowskiej, *Jawna działalność wydawnicza w okupowanym przez Niemców Lwowie (1941-1944)* Krzysztofa Woźniakowskiego, *Zagadnienia literackie na łamach krakowskiego „Magazynu Kulturalnego”* (1971-1983) Henryka Czubały i wreszcie *Kraków w powojennych wędrówkach pisarzy (1945-1949)* Jerzego S. Ossowskiego.

W dniach 4-5 listopada 1997 roku odbyła się IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa nt. *Książka, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX-XX wieku*. Uczestniczyli w niej przedstawiciele uniwersytetów w Krakowie, Wrocławiu, Toruniu, Katowicach i Opolu, także wyższych szkół pedagogicznych w Krakowie, Kielcach, Zielonej Góry. Niestety nie przybyli ukraińscy uczeni ze Lwowa, ale przysłali materiały na konferencję. Wygłoszono ogółem 32 referaty. Szczególnie bogato była prezentowana tematyka lwowska. I tak prof. Anna Aleksiewicz z Uniwersytetu Wrocławskiego scharakteryzowała zbiorowość drukarzy Lwowa w XIX wieku, dr hab. Maria Konopka z WSP w Krakowie mówiła o ruchu księgarsko-wydawniczym Lwowa w latach autonomii, dr hab. Grażyna Gzella z Uniwersytetu Toruńskiego przedstawiła lwowskie inicjatywy książki dla ludu z połowy XIX wieku, prof. Urszula Jakubowska z WSP w Kielcach omówiła Lwów w literaturze pięknej po 1945 roku, dr hab. Danuta Adamczyk z tej samej uczelni przedstawiła lwowskie i krakowskie inicjatywy promocji przekładów polskiej literatury za granicą w początkach XX wieku.

Wartość opracowań problemów podjętych w prezentowanych wyżej referatach wygłoszonych na konferencjach naukowych a następnie wydrukowanych, jest niewątpliwa. Są one w zasadzie oryginalne i często jedyne, a ponadto odnoszą się do nowych obszarów badawczych, jakimi są Lwów, Galicja Wschodnia, Wileńszczyzna. Stanowią więc interesujący materiał dla wielu bibliotekarzy, księgoznawców, jak w ogóle dla badaczy - tych, którzy nie mieli możliwości penetrowania tych problemów na tych obszarach. Tym bardziej są godne uwagi, że podejmowane są wspólnie z uczonymi ukraińskimi, ba, nawet białoruskimi, a zatem ustalenia powstałe w wyniku tych

badań są do zaakceptowania mimo różnic historycznych, nieraz ideologicznych, czy politycznych. Stanowią także dobry start w przyszłość.

